

**ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ
НА ЗАНЯТТЯХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ****Бережімо собори наших душ...**

Ці слова великого сина української нації, класика нашої літератури Олесь Гончара є найсвятішим заповітом українцям сущим і їхнім нащадкам. Все, що створюють наші митці, залишається для майбутнього, їхні твори - це наше духовне багатство, вірні друзі і в дитинстві, і в юності, і в зрілості. Вони підтримують віру в справедливість і доброту. На них вирости й виростатимуть нові покоління. Тому найголовнішим на заняттях з української літератури є формування духовної культури, національної свідомості студентів. Вони повинні добре знати історію українського народу, вміти правильно аналізувати різні етапи національно-визвольної боротьби.

Вивчення української літератури має бути спрямоване на формування духовного світу студентів, активної життєвої позиції, загальнолюдських цінностей шляхом прилучення до духовних культурних надбань рідного народу і людства.

Українська література призвана реабілітувати і повернути літературну спадщину тих українських письменників, які були знищені у сталінських таборах під час репресій, які в ім'я рідного народу і нашого мирного майбутнього життя йшли на Голгофу, вмирали, але до останнього вірили у право українців бути НАЦІЄЮ:

Я запитую в себе, питаю у вас, у людей,
Я питаю в книжок, роззираюсь на кожній сторінці:
Де той рік, де той місяць, той проклятий тиждень і день,
Коли ми, українці, забули, що ми - українці?
І що є в нас душа, повна власних чеснот і щедрот,
І що є у нас думка, яка ще од Байди нам в'ється,
І що ми на Україні - таки український народ,
А не просто населення, як це у звітах дається.

В. Баранов

Для формування духовної культури студентів на заняттях української літератури мною використовуються такі форми роботи:

1. Пошукова робота (інтерв'ю, фотоматеріали).
2. Екскурсії на батьківщину митців, відвідування музеїв.
3. Літературні зустрічі з поетами, письменниками.
4. Листування з родичами поета, письменника.
5. Творчі роботи (сценарії вечорів пам'яті, літературно-музичних композицій, реферати).

Наведемо приклади занять, які виховують духовність у студентів, любов до рідного народу, шану до справжніх патріотів України.

МИХАЙЛО СТАРИЦЬКИЙ

Його називають класиком, якому пощастило не дожити до «всеочисної бурі». Якою парадоксальною не здавалась би ця фраза, а таки поталанило. І не тільки Старицькому. Іван Франко, Леся Українка, Михайло Коцюбинський, інші велетні національного духу своїми передчасними кончинами уникли потрясінь від насильства над нашим народом від кривавиці, в якій безжалісно вирубували родові дерева, переслідували, зневажали, винищували кровних родичів, нащадків аж до третього коліна.

У цьому тернистому ряді не була винятком родина Михайла Старицького (1840-1904).

А що з Карпівкою нині?.. Чи їздять до тієї святині туристи, шанувальники мистецтва, українці-патріоти?.. Як скажімо, в Ясну Поляну Льва Толстого, чи в той же Немирів на Вінниччині, де великий російський поет Некрасов народився, але ніколи не повертався до нього і жодним словом не згадував... Може, традиційні дні вітчизняної драматургії проводяться? Як-не-як перебувало там свого часу багато знаменитостей. Правда, українських, а не російських. Тож глуха кропива забуття. У книзі документальних нарисів «Їх пам'ятає Придністров'я» (1993) покійний уже публіцист Микола Горобець засвідчив, що «на тому місці, де проживав Старицький, ми бачимо на високій кручі залишки фундаменту від будівлі, старовинні погребі та ставок біля карпівської молочної ферми...» Оце і вся пам'ять!

У селі Карпівка 1868 року народилася середуца дочка корифея Людмила Старицька - Черняхівська, яка багатогранністю та глибиною таланту, діяльним патріотизмом найбільше успадкувала батька. Видатна письменниця, що її Леся Українка називала посестрою, безмежно любила свого тата, допомагала йому в творчій праці, нерідко була його співавтором. Проте за радянських часів на ім'я письменниці та активного громадського діяча було накладено більшовицьке табу. Саму ж її було заарештовано за сфабрикованою справою СВУ. В дорозі на Акмолінську каторгу серце 73-річної Людмили Михайлівни не витримало, і чекісти викинули її тіло в глуху тайгу на ходу з «телячого вагона».

Кількома роками перед тим ще цинічнішу наругу вчинили над тілом її дочки, улюбленої внучки Михайла Петровича - красуні Вероніки Ганжі-Черняхівської, талановитої поетеси, перекладачки світової поезії, знавця доброго десятка європейських мов. У вересні 1938 року доблесні дзержинці гуртом згвалтували її, а потім розстріляли, до кінця життя залишивши батьків у невідомості про справжню долю своєї Ронечки. Не витримавши наруги, невдовзі помер її батько Олександр Григорович Черняхівський, доктор медичних наук.

Лише психічно хвора людина може виправдовувати те страхіття, мріяти про повернення тієї людиноненависницької системи-імперії.

Вероніка ще дитинчам навідувалась з матір'ю до мальовничої Карпівки з Києва (де народилася 25 квітня 1900 року). Хоч вона була мала, але запам'ятала і згодом відтворила у спогадах пелюсточки дитячих вражень від зустрічей з багатьма світлими особистостями. Михайло Петрович дуже тішився своєю внучкою. Він не міг передбачити, що на неї чекає таке випробування, вірив у її гарну долю.

Особисту долю, свою чи своїх близьких, М. Старицький тісно пов'язував з майбутнім свого народу. Так у вірші «Борвій» передбачав «всеочисну революційну бурю». Його коханій Роні, на жаль, випало пізнати ту бурю, що виявилась жорстокою, несправедливою, гвалтівною. Ніби полемізуючи з улюбленим дідом, Вероніка Ганжа-Черняхівська на початку 20-х років написала однойменний вірш з такою алегоричною характеристикою:

Стомлені очі. Криваві руки.
Вир боротьби. Чорні гадюки.
Борвій реве. Борвій несеться.
Все розірве. З всього сміється.

Але тяжко насміявся час над долею 3-х поколінь славетного роду Старицьких.

Михайло Петрович прожив бурхливе життя, сповнене надій, боротьби, сумнівів і розчарувань. Але вважав себе щасливим від усвідомлення потрібності рідному народу, тим, що, як писав Іван Франко про нього, «сильним та енергійним словом не взяв у нім ані одної фальшивої ноти». Він, як невтомний мандрівник, йшов, спотикався, падав, і знову підводився...

Мета занять з української літератури - плекати історичну пам'ять народу і формувати у студентів активну життєву позицію, бажання утвердити справедливість і увіковічити пам'ять про справжніх патріотів України.

МИХАЙЛО КОЦЮБИНСЬКИЙ

Великий **Сонцелюб**, людина багатої і щедрої душі, твори якого вчать добру, милосердю, любові до ближнього, до народу, Батьківщини. М. Горький виділив одну з найпомітніших рис характеру М. Коцюбинського - огиду до всього підлого.

Формуючи в дитячих душах любов до своїх близьких, добро, милосердя, не можна залишати поза увагою гуманістичну спрямованість творчості письменника - земляка Михайла Коцюбинського.

На заняттях, де мова ведеться про життєвий шлях письменника, доцільно використати матеріал про Ольгу Коцюбинську, молодшу сестру митця, народну вчительку, активну учасницю антицарського руху в Україні. Уникаючи переслідувань, Ольга змушена була жити за паспортом своєї сестри, Лідії Коцюбинської, і не тільки жити. Ольга Коцюбинська померла в 1922 р. під час епідемії тифу і була похована під іменем сестри Лідії Михайлівни у с. Дьоміна Балка Хорольського повіту. У наші дні школярі Дьоміної Балки під керівництвом учителів упорядкували її могилу й написали на надгробку її справжнє ім'я. Ось так по-справжньому формується активна життєва позиція наших вихованців, духовна культура людей, які відкривають невідомі сторінки нашої історії.

На заняттях обов'язково використовую матеріал, який розповідає про спогади племінниці Михайлини Коцюбинської.

ЗІ СПОГАДІВ МИХАЙЛИНИ КОЦЮБИНСЬКОЇ

Народилася в грудні 1931 року у Вінниці.

Мій батько - рідний брат письменника, на дев'ять років молодший від нього. Він організував у Вінниці перший літературно-меморіальний музей Коцюбинського. Мати моя - кримська вірменка за походженням - з Феодосії. Після революції опинилась у Києві. Працювала в дитячому будинку, директором якого був мій майбутній батько.

1935 року батька перевели з Вінниці до Чернігова, де він також організував музей Коцюбинського.

Батько мій - талановитий садівник - створив прекрасний садок. То був не просто садок, а радше вінок пам'яті Коцюбинського. Особливо плекались тут рослини, про які він писав, які любив, які бачив під час подорожей - гвоздики, жоржини, кактуси, мальви... Зелена експозиція супроводжувалась цитатами з творів письменника, зі спогадів про нього.

Так, біля велетенської агави - стенд зі словами з оповідання Коцюбинського, навіяного капрійськими враженнями: «Завжди хвилююсь, коли бачу агави, сіру корону твердого листя, зубатого по краях і гострого на вершку, мов затесаний кіл».

У роки війни вивезено було всі експонати, музею Коцюбинського, навіть бюст, стояв у дворі.

За героїчну евакуацію музею батька було нагороджено орденом Трудового Червоного Прапора.

Повернулися ми до Чернігова 1944 року. Там я закінчила школу і 1949 року поїхала студіювати українську філологію до Київського університету після закінчення навчання вступила до аспірантури і після захисту дисертації на тему: «Поезія Шевченка і український романтизм» працювала у відділі теорії літератури а потім вісімнадцять років працювала редактором видавництва «Вища школа». Новели «Що записано в книгу життя», «П'ятизлотник» обов'язково повинні звучати на уроках з літератури як набат, що пробуджує душі людські і відкриває їх для добра.

«Шануй батька і матір свою» - вчить новела «Що записано в книгу життя» і нагадує кожному з нас про священний обов'язок: доглядати стареньких батьків.

«Учіться співчувати іншим» - звертаються до нас Хома і Химка, і студенти для себе розкривають поняття бути «багатирями».

Створено схеми-конспекти цих занять, які допомагають глибокому засвоєнню життєвих істин творів М. Коцюбинського.

ВАСИЛЬ СТУС

Тернистим сяйвом сяє на небосхилі справжніх поетів та патріотів України ім'я Василя Стуса нашого земляка, замученого в радянських таборах для політ'язнів.

Перед ним не було проблеми компромісів, сумнівів чи вагань. Була боротьба, повна правоти у своїй долі:

Як добре те, що смерті не боюся я
І не питаю, чи тяжкий мій хрест.
Що перед вами, судді не клонюся...
Що жив, любив і не набрався скверни
Ненависті прокльону, каяття.
Народе мій, до тебе я ще верну,
Як в смерті обернуся до життя
Своїм стражденним і не злим обличчям.

Студентами проводилась пошукова робота. Зібрано фотоматеріали про батьківщину Стуса, взято інтерв'ю у директора Рахнівської школи, якій присвоєно ім'я поета.

Ці краплини цілющої водиці як ніколи сприяють духовному збагаченню студентів, формують інтерес до історії, бажання знати правду і не бути байдужим до життя своєї нації.

Українці мої! Дай вам Боже і щастя, і сил,
Можна жити й хохлом, і не згіркне від того хлібина.
Тільки хто ж колись небо нахилить до ваших могил,
Як не зраджена вами, зневажена вами Вкраїна...

МИХАЙЛО ДРАЙ-ХМАРА

На заняттях з української літератури багато уваги приділяється увіковіченню пам'яті про справжніх патріотів. Таким був Михайло Драй-Хмара. Його доля була тісноті пов'язана з Вінниччиною.

Від 1912-го до 1921 року Михайло Опанасович часто приїздив у село Тростяничок Тростянецького району до своєї нареченої, а згодом - коханої дружини Ніни Длугопольської, батьки якої разом із чотирма її сестрами та братом жили у цьому мальовничому куточку, що на правому березі Південного Бугу.

Навесні 1912 року, коли Михайло повернувся для продовження навчання в Київському університеті, М. Драй разом з Борисом Ларкіним на квартирі В. Островського перекладали чеські пісні. Несподівано їх творчу працю перервав візит шляхетних дівчат - сестри В. Островського — Рити та її подруги Ніни Длугопольської. Михайло давно був знайомий з ними, але саме ця зустріч започаткувала дружбу з Ніною, яка переросла в велике кохання.

Ніна запросила Михайла та його товаришів приїхати на Великдень у Тростяничок. Весела студентська компанія разом з Ніною благополучно доїхали до Вапнярки, де на них чекала бричка отця Длугопольського -депутата Державної Думи.

Коли опинилися на обійсті Длугопольських, що над Бугом, біля церкви, то відчули, наче потрапили в царство квітів та садів. Київські гості, незважаючи на щирі запрошування паніматки Ганни та її малих п'яти доньок заходити до просторого будинку, вирішили спочатку оглянути краєвиди. Господар, отець Петро Длугопольський, пояснив гостям, що місцеві люди називають річку її давньою та вірною назвою - Бог.

Краса Тростяничка та околиць на все життя причарувала Михайла та його побратимів, які любили бувати у гостинних Длугопольських. На свято Петра і Павла 1914 року в церкві Івана Богослова с. Тростяничок Ніна та Михайло взяли шлюб.

Палко вітали молодих численні гості, серед яких був учитель співу з Тульчинського епархіального училища Микола Леонтович.

В Петрограді чорносотенці роздмухували антинімецькі настрої, від яких постраждав родич Длугопольських - Адольф Гебельт. В селі Тростяничку, де він провів мало не найщасливіші дні свого життя, про нього майже нічого не знають. Свого часу «куратори» - з

відділу КДБ навіть заборонили згадувати його ім'я, коли виникла думка зібрати спогади про поета та вченого, який на все життя полюбив цей гарний куточок Східного Поділля.

Він не раз згадував про нього в листах до дружини з далекої Колими. 11.11.1937р. він писав: «Радо вірю, що страждання оновить, очистить наші душі, що ми станемо ліпшими і вищими, - але не можу не любити наше минуле життя: і Тростяничик, і Кам'янець - Подільський, і С.-Петербурґ, і Київ - всі вони по-своєму прекрасні і про все це слід написати віршами або прозою».

Наш священний обов'язок зберегти пам'ять про справжніх борців за незалежність України.

Заняття з української літератури є благодатним підґрунтям для формування національної свідомості в студентській молоді.

Література:

1. Журнали «Дивослово»/ №4, №6, №7, 2000 р.
2. Газета «Вінниччина»/ 03.10.2000
3. Газета «Хочу все знати»/ 06.10.1999
4. Газета «Хочу все знати» / 15.12.2000

The article contains the material to the means and ways of forming national consciousness of students at the Ukrainian literature lessons.

It also contains the examples of the heroic episodes from the life and works of the Ukrainian poets and writers, their humane orientation and value.